

<https://doi.org/10.70728/a.series.ijt.v08.i06.044>

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING GLOBAL XAVFSIZLIKNI TA’MINLASHDAGI ROLI

Shukurov Shuhrat Zayniyevich

*tarix fanlari nomzodi, O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport
universiteti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası dotsenti*

Annotatsiya. Tayyorlangan maqolada dunyoda xavfsizlikni saqlashda yuzaga kelayotgan muammolar, ziddiyatlar, xavf-xatarlar, shuningdek sun‘iy intellektning keng tadbiriq etish bo‘yicha tahliliy, tanqidiy qarashlar o‘z aksini topgan. Ushbu maqolada dunyoda tinchlikni saqlashda kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolar va xavf-xatarlar ham batafsil yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Global xavfsizlik, mintaqaviy xavfsizlik, xavfsizlik arxitekturasini, sun‘iy intellekt, qurolli nizolar, sanksion urushlar, proteksionizm, axborot xavfsizligi, xalqaro munosabatlar.

Аннотация. В подготовленной статье нашли свое отражение аналитические и критические взгляды на проблемы, противоречия, угрозы и риски, возникающие в процессе поддержания безопасности в мире, а также на широкое применение искусственного интеллекта. В данной статье подробно описаны проблемы и угрозы, которые могут возникнуть в будущем в области поддержания мира во всем мире.

Ключевые слова: Глобальная безопасность, региональная безопасность, архитектура безопасности, искусственный интеллект, вооруженные конфликты, санкционные войны, протекционизм, информационная безопасность, международные отношения.

Abstract. The prepared article reflects analytical and critical views on the problems, contradictions, threats and risks that arise in the process of maintaining security in the world, as well as on the widespread use of artificial intelligence. This article describes in detail the problems and threats that may arise in the future in the field of maintaining world peace.

Keywords: Global security, regional security, security architecture, artificial intelligence, armed conflicts, sanctions wars, protectionism, information security, international relations.

1. Jahonda global xavfsizlikni ta’minlashdagi muammolar.

So‘nggi yillarda jahon ekspertlari hamjamiyati tomonidan e’tibor qaratiladigan eng ko‘p xavf-xatarlar iqtisodiy xususiyatga ega bo‘ldi.

Mutaxassislar, jahon iqtisodiyotining tanazzulini, muhim resurslar va oziq-ovqat yetkazib berish zanjirlarining buzilishini, shuningdek, Xitoyning iqtisodiy qiyinchiliklari bilan bog‘liq bir qator xatarlarni inobatga olib xavotir bildirib keldilar, lekin ularning barchasi amalga oshmadi va global tanazzul yuz bermadi.

Lekin aytish joiz, Xitoy Xalq Respublikasi iqtisodiyoti sekinlashdi, ammo butunlay qulab tushmadi, global oziq-ovqat inqirozi ham yuz bermadi ammo ko‘plab muammolar yuzaga keldi.

Biroq ba’zi salbiy tendensiyalarni kuchayishi, kelajakda jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Masalan, jahon iqtisodiyotining parchalanish tendensiyalari, ommaviy diversifikatsiyasi tufayli yetkazib berish zanjirlari bilan bog‘liq qiyinchiliklar davom etmoqda, texnologiyalar sohasida raqobat kuchayib borayotgan bir paytda nodir metallar uchun kurash asta-sekin ommaviy avj olmoqda. Bunga AQSH va Yevropa olib borayotgan hozirgi siyosat yaqqol misol bo‘la oladi.

Shuningdek jahonda yangicha bir tushuncha “Iqtisodiy millatchilik” yuzaga keldi deb hisoblash mumkin – so‘nggi yillar davlatlar tobora ko‘proq proteksionistik choralar ko‘rishni boshladilar, bu esa keyingi davrlarda umumiy vaziyatni murakkablashtiradi va yangi savdo mojarolarini keltirib chiqaradi.

Ayrim dunyoni yetakchi mamlakatlari ma’muriyati geosiyosiy xatarlarni xanuz oqlab kelmoqda, xolbuki, jahon yoki mintaqaviy miqyosdagi katta keskinlashuvlarni oldini olish imkoni mavjud bo‘lsa ham. Bugun Rossiya-Ukraina mojarosi va Yaqin Sharqdagi to‘qnashuvlar hamon davom etib kelmoqda, Tayvan davlati atrofidagi siyosiy-harbiy keskinlik kuchayishda davom etmoqda.

Ammo prognoz qilingan xatarlarning eng kattasi bu “Sovuq urush” davridagi blokli fikrlashning qaytishi bo‘lishi mumkin, bunga yaqqol misol Yevropa va Osiyo mamlakatlari mudofaa budjetlari va imkoniyatlarini faol ravishda oshirmoqdalar hamda qurolli mojarolarga jalb etilgan taqdirda rejalar ishlab chiqmoqdalar. Qolaversa yirik miqyosli - havoda, suvlikda va quruqlikda mintaqaviy harbiy o‘quvlar tizimli o‘tkazilib kelinmoqda.

Bu uzoq tarix emas, bu bugungi real xolat va ehtimol yaqin yillarda ushbu tendensiya qolgan mintaqalarda ham yanada keskin avj olishi ehtimoli xaqiqatdan yiroq emas.

Mutaxassislarni fikricha, Sun’iy intellekt dunyoni keyingi davrlarda rivojlantirishning asosiy yangi soxalaridan biri bo‘lib qoladi. Bugungi kunda Sun’iy intellektni yanada rivojlantirish va uni ommalashtirish o‘zini oqlagan asosiy texnologik xavf bo‘ldi – tobora ko‘proq odamlar sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lib, uni turli maqsadlarda qo‘llamoqdalar.

To‘g‘ri, Sun’iy intellekt yillar o‘tib dunyo jamiyatining barcha jabhalariga chuqur singib boradi, ayrim soxalarni ustuniga, xattoki poydevoriga aylanadi, shundoq bo‘lsada, sun’iy intellektidan kelib

chiqadigan bir qator uzoq muddatli muammolarni hali aniqlash, oldini olish va kerak bo‘lsa bartaraf etish kerak bo‘ladi.

Ammo muallifni fikricha buni kelajakda amalga oshirish oson kechmaydi, sababi Sun‘iy intellekt global xavfsilikni saqlashda (Sun‘iy intellektni g‘arazli niyatlarda qo‘llanilishi yohud uni ustidan nazoratni yo‘qotilishi) xavf tug‘dirsa, dunyo xamjamiyatining boshqa soxalarida u juda katta moliyaviy foyda keldiradi hamda boshqaruvni mukammallashtiradi. Natijada esa Sun‘iy intellektni qo‘llash borasidagi cheklovlar dunyo xamjamiyatining boshqa soxalari jamoalari tomonidan qoralanadi yoki oddiy qilib aytganda qo‘llab quvvatlanmaydi. Kelajakda Sun‘iy intellektni yanada chuqur singdirishda har-xil pozitsiyaga ega tomonlar o‘rtasida ziddiyatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Uning ustidan nazoratni batamom yo‘qotilishi esa butun insoniyat taqdirini xavf ostida qoldiradi.

Sun‘iy intellekt borasida BMT Bosh kotibi **Antoniu Guterrish** quyidagicha fikr bildirgan: *“Inson nazoratisiz sun‘iy intellekt dunyoni «ko‘r» qoldiradi – ayniqsa global tinchlik va xavfsizlik masalalarida”*.

Shuningdek so‘nggi yillarda ijtimoiy xavf-xatarlar ham yuzaga kelmoqda – iqtisodiyoti rivojlangan bir qator mamlakatlarda ijtimoiy keskinlik, noxaqlik kuchayib, aholini tabaqalanishi kuzatilmoqda.

Agar ilgari AQSHda aholining tabaqalanishi ekspertlarni ko‘proq tashvishga solgan bo‘lsa, oxirgi yillarda Yevropa mamlakatlarida ham bunday tendensiya kuzatilayotganini ko‘rsatmoqda. Siyosiy sahnada esa ultra o‘ng, o‘ng (radikal) partiyalarini saylovlarda ko‘proq ovozga ega bo‘layotganliklari ham tashvishga solarli xavfdir. Bu holatlarni biz Ikkinchi jahon urushi tajribasidan nimalarga olib kelishini juda yaxshi bilamiz.

Tahliliy o‘rganishlar natijasida yaqin kelajakda global inqirozning chuqurlashishiga olib kelishi mumkin bo‘lgan asosiy xavf-xatarlar qatoriga Xalqaro valyuta fondi ekspertlari quyidagilarni kiritdilar:

davlatlar ishtirokidagi qurolli mojarolar – harbiy to‘qnashuvlar sonining ko‘payishi, mojarolarning avj olishi, urushlarning kengayish xavfi;

ekstremal ob-havo hodisalari – iqlim o‘zgarishi natijasida yuzaga kelgan tabiiy ofatlar (suv toshqinlari, qurg‘oqchilik, yong‘inlar);

geoiqtisodiy qarama-qarshilik – savdo urushlari, sanksiyalar, proteksionistik siyosat va mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalarning uzilishi;

noto‘g‘ri axborot yoki yolg‘on axborot tarqatish – soxta kontentning jamoatchilik fikri, saylovlar va ijtimoiy kayfiyatga ta‘siri;

ijtimoiy tabaqalanish – jamiyatlarda bo‘linishning kuchayishi, radikallashtirishning kuchayishi, siyosiy muloqotning yomonlashishi;

iqtisodiy tanazzul (krizis) – bank sektorida tanazzul, turg‘unlik, qarz va inqirozlarning o‘sishi xavfi;

yer ekotizimlaridagi keskin o‘zgarishlar – tabiiy tizimlarning buzilishi, biologik xilma-xillikning yo‘qolishi, tabiiy resurslarning yetishmasligi;

iqtisodiy imkoniyatlar yetishmasligi va ishsizlik – ishsizlikning o‘sishi, daromadlarning pasayishi, yoshlar uchun istiqbollarning yo‘qligi;

inson huquqlari va fuqarolik erkinliklariga putur yetishi – avtoritar tendensiyalarni kuchayishi, senzura, muxolifatga qarshi qatag‘onlar;

tengsizlik – boylar va kambag‘allar o‘rtasidagi ijtimoiy va iqtisodiy tafovutning kuchayishi, kamsitish va asosiy resurslardan foydalanishning yomonlashishi, izdan chiqishi.

2. O‘zbekiston Markaziy Osiyo xavfsizlik kamarining asoschisi.

O‘zbekiston Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik va xavfsizlikni mustahkamlashda muhim o‘rin tutadi. Aholisi ko‘pligi bo‘yicha mintaqadagi eng yirik va qudratli davlatlardan biri sifatida. O‘zbekiston barqarorlik va xavfsizlikni ta‘minlash uchun ikki tomonlama munosabatlar darajasida va xalqaro tashkilotlar doirasida faol ish olib bormoqda. O‘zbekiston yuqoridagi Global xavfsizlik va xavf-xatarlar sharoitida o‘z mustaqil siyosatini olib boradi. Har qanday xolatda davlat milliy manfaatlar ustun turadi.

O‘zbekiston tashqi siyosiy faoliyatining asosiy maqsadi davlatning mustaqilligi va suverenitetini mustahkamlash, shuningdek, uning xalqaro maydondagi o‘rni va rolini mustahkamlashdan iborat. Davlat o‘z atrofida xavfsizlik va barqarorlik kamarini yaratish, shuningdek, o‘zining tashqi iqtisodiy manfaatlarini faol ilgari surish yo‘lida shaxdam qadam tashlamoqda.

O‘zbekiston tashqi siyosatining prinsipial pozitsiyasi harbiy-siyosiy bloklarga qo‘shilmaslik, shuningdek, xorijiy harbiy bazalar va obyektlarni o‘z hududida joylashtir maslikdan iboratdir. Bundan tashqari, mamlakat o‘z harbiy xizmatchilarini xorijdagi tinchlikparvar operatsiyalarda ishtirok etishga yubormaydi.

O‘zbekiston blokdan tashqari maqomini saqlab, tinchlik, taraqqiyot va farovonlikka e rishish maqsadida barcha dunyo mamlakatlari bilan hamkorlikni kengaytirishga intilmoqda. O‘zbekiston tinch hamkorlik tamoyiliga amal qiladi va boshqa davlatlar bilan ikki tomonlama muloqot o‘rnatishdan manfaatdor. O‘zbekiston siyosati barcha yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan ziddiyat va nizolarni faqat tinchlik yo‘li bilan hal etish tarafdori.

O‘zbekiston Markaziy Osiyoda mintaqaviy savdo-iqtisodiy hamkorlikni mustahkamlash va transport-tranzit infratuzilmasini rivojlantirish bo‘yicha faol ish olib bormoqda. Bu transport yo‘laklarini rivojlantirish, mintaq mamlakatlari o‘rtasidagi aloqalar va savdo oqimlarini yaxshilashni o‘z ichiga oladi.

Bundan tashqari, O‘zbekiston Markaziy Osiyodagi qo‘shni davlatlar bilan chegaralarni delimitatsiya va demarkatsiya qilish jarayonlarini deyarli yakunladi, bu esa o‘z o‘rnida qo‘shni mamlakatlar bilan munosabatlarda aniqlik va barqarorlik qaror topishiga hamda o‘zaro manfaatli hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘zbekistonning Markaziy Osiyodagi umumiy

yondashuvi mintaqada tinchlik, barqarorlik, iqtisodiy rivojlanish va o‘zaro manfaatli hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, bugungi yangi O‘zbekiston shak-shubhasiz dunyodagi global yoki xalqaro xavfsizlikni saqlashda muhim ahamiyat kasb etadigan mamlakatlar sirasiga kiradi. Bunga ohirgi o‘n yil davomida mamlakatda olib borilayotgan izchil siyosat va xavfsizlikni saqlashga qaratilgan davlat strategiyasi yaqqol misol bo‘la oladi. Albatta, bugun dunyodagi xavfsizlik arxitekturasini doimiy transformatsiyaga uchrashi O‘zbekistonni dunyoda, qolaversa mintaqada tinchlikni saqlashga qaratilgan strategiyasiga tizimli aniqliklar kiritib borishini taqozo etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Смирнов А.И., Кохтюлина И.Н. Глобальная безопасность и «мягкая сила 2.0»: вызовы и возможности для России. – М.: ВНИИ геосистем, 2012. – 252 с.
2. Уэсселер Р. Война как услуга / Пер. с нем. Г. Сахацкого. – М.: Столица-ПРИНТ, 2007. – 320 с.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 14 октябрдаги “Сунъий интеллект технологияларини 2030 йилга қадар ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПҚ-358-сонли қарори. <https://lex.uz/docs/7158604>.
4. Цыганков П.А. Международные отношения. М.: Новая школа, 1996. –320 с.
5. Г. Филимонов «Мягкая сила» культурной дипломатии США: Монография. – М.: РУДН, 2010.